

Papanın İstifası ve Yanlış Bilinenler

XVI. Benedict'in istifasıyla birlikte yazılı ve görsel medyanın ilgisi bir anda Vatikan'a çevrildi. İstifası ile ilgili birçok iddialar ortaya atıldı. Acaba papanın istifası gizli belgelerin ifşa edilmesi nedeninden dolayı mıydı? Bir takım piskoposlar hakkındaki cinsel istismar iddiaları etkili olmuş muydu? Yoksa parasal konuda yaşanan yolsuzluk iddiaları mıydı etken olan? Bu türden soruları ve iddiaları daha da arttırmak mümkün. Ancak papa yaşlılığından dolayı istifa ettiğini söylüyorsa biz de bu söze binaen bir takım çıkarımlarda bulunabiliriz.

Günümüzdeki ve Osmanlı Dönemi'ndeki Papalar

Öncelikle Vatikan ve Papalık dediğimizde tek bir görüşten bahsedemeyiz. Nasıl ki ülkelerin yönetimindeki parlamentolarda bir takım farklı görüşler varsa aynı şekilde Vatikan yönetiminde de farklı sesler vardır. Ayrıca Papaların yönetim anlayışı ve kiliselere bakış tarzı da birbirinden farklıdır. Örneğin istifasını veren son papa XVI. Benedict'in Müslüman ülkelere karşı tutucu bir Hristiyan politikası izlediğini söylemek yanlış olmaz. Daha kardinallik döneminde Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmış, bununla da yetinmeyerek Avrupa birliği anayasasında Hristiyanlık vurgusunun eksik olduğuna dair de eleştirilerde bulunmuştur. 2006'da Türkiye'ye yaptığı ziyaretten kısa bir süre öncede Bizans imparatorunun Peygamberimizle ilgili sözüne atıfta bulunarak Müslümanları incitmiştir. İstifa eden papanın özgeçmişine baktığımızda yapılanların tesadüfi bir durum olduğu söylenemez. Onun Hristiyanlık ile ilgili yazdığı makale ve demeçlerine bakıldığında daha çok Müslümanlarla tartışma ve Hristiyanlarla birleşme ideolojisinin ön planda tutulduğu ortaya çıkar. Hâlbuki ondan önceki papa II. Jean Paul, Müslüman ülkelere karşı daha sıcak bir politika izleyen bir kişi idi. II. Jean Paul Müslümanları daha kucaklayıcı bir politika izlemenin yanında dünyada yaygınlık kazanan dünyevileşmeye karşı birlikte politikalar üretmek için birçok konferanslar, seminerler ve dernekler kurdurtmuştur. Bu iki halef-selef papaların farklı dini ve siyasi bakışlarını geçmişteki birçok papalarda da görmek mümkündür. 19. Yüzyılda görev yapmış olan IX. Pius (1846-1878) ile XIII. Leo (1878-1903) bu bariz farklılığın en önemli örneklerindedir. IX. Pius dönemindeki Osmanlı ilişkileri daha soğuk bir diplomatik süreç meydana getirirken. XIII. Leon dönemi daha sıcak bir ortamda gelişmiştir. Bunda Rusya gibi ortak düşmanın Osmanlı topraklarındaki ilerleyişinin de bir dış etken olarak ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz. XIII. Leon'u bir tarafa tutarak şimdilik Osmanlı Papalık ilişkilerinin ilk nüvelerini oluşturan IX. Pius döneminden biraz bahsedelim...

IX. Pius döneminde Osmanlı-Papalık ilişkilerinin ilk temelleri atılmıştır. Arada herhangi bir resmi elçi olmayıp süreç gayr-ı resmi bir seyir izlese de Osmanlı, 1848 yılında İstanbul'a gelen Papalık elçisi Ferrieri'ye büyük önem vermiştir. Kendisine bir ev teşrif edilmiştir. Dış işleri bakanı Âli Paşa papanın elçisinin onuruna bir ziyafet düzenlemiş ve bu ziyafete İstanbul'daki bütün elçileri de davet etmiştir. Ferrieri'nin gelişi ve yaptığı görüşmeler aslında XIX. yüzyıldaki

Osmanlı papalık ilişkilerinin bir mukaddimesi niteliğindedir. Görüşmelere temel olan etkenlerden en önemlisi Avusturya'da IX. Pius'un makama gelişi anısına yapılan toplantıda Osmanlı elçisinin de o toplantıda hazır bulunmasıdır. Bu durum papalık kanadında büyük bir sevinç oluşturmuştur. İşte İstanbul'da papalık elçisinin Osmanlı yetkilileriyle yaptığı görüşmeler bu iyi niyet gösterilerinden biridir. Bu görüşmelerde ele alınan en önemli meselelerden biri Kudüs'teki Latin Patrikliği'nin tekrar kurulmasıdır. Uzun süredir kapalı olan Kudüs Latin Patrikliği'nin kuruluşu Papalığı oldukça memnun etmiştir.

İstanbul'daki Rum Patriğinden Papaya Sert Cevap

Papalık yetkilisi Ferrieri İstanbul'a gelirken İstanbul Rum Patriğine de Papalığın uzlaşmacı içerikli bir mektubunu getirmişti. Bu mektuba geçmeden önce İstanbul ve Roma Kiliseleri arasındaki ayrışmaya kısaca bir değinmek konuyu daha anlaşılır kılacağı kanaatindeyim.

Roma ve Bizans kilisesi yüzyıllar boyunca devam eden tartışmalar sonucunda 1054 yılında artık birbirinden ayrılmışlardı. 1204 yılındaki Papalık tarafından oluşturulan IV. Haçlı Seferi'nin İstanbul'a karşı yapılması artık ilişkileri tamamen bitirmişti. Yani iki kilise birbirinden tamamen ayrılmışlardı. Çünkü Ayasofya'daki kutsal çanakların parçalanması ve patriklik tahtının üzerinde dansöz oynattırılması Latinlere karşı içten içe bir husumet meydana getirmişti. Artık iki kilise birbirinden tamamen ayrı idi. Ancak bir takım dış etkenler ve iç dinamikler zaman zaman iki kilisenin birleşim çabalarını tetikliyordu. Örneğin Türklerin ilerleyişi ve Fatih'in İstanbul üzerine bir sefer başlatacağı söylentileri iki kiliseyi tekrar birleşme pozisyonuna getirdi. XV. yüzyılda yapılan Floransa Konsilinde de aynı konular görüşülse de herkes tarafından bilinen "*Latin külahı görmektense Türk'ün sarığını tercih ederim.*" sözüyle artık birleşme bir başka bahara kalacaktı. İşte yine böyle bir bahar yaşanabilir mi diye XIX. yüzyılda papanın aynı duygularını taşıyan bir birleşim mektubu doğudaki kilise yöneticilerine gönderildi. Bu mektuplardan biri de İstanbul Rum Patriğine gönderilmişti. Mektubu getiren kişi ise Osmanlı yöneticileri ile görüşmek için İstanbul'da bulunan Ferrieri idi. Mektubun içeriğinde doğudaki Hristiyan kiliselerinin geçmişteki başarılarından bahsedilmekte ve tüm Hristiyanların papayla aynı safta olmamasından duyulan rahatsızlık dile getirilmekteydi. Mektupta Papalık tarafından birtakım garantiler de verilmişti. Örneğin Doğu Hristiyanları, Roma ile birleşirlerse kendi mezheplerinde kalmaya devam

edecekler ve kilise yasaları değiştirilmeyecekti. Bu yüzden Vatikan'la birleşmekten korkmanın bir anlamı yoktu.

Papalığın mektubu, Ferrieri vasıtasıyla İstanbul Rum Patriği IV. Antimos'a iletildi. Ancak patrik mektubu reddetmekle kalmadı, Roma Kilisesi'nin dine karşı olduğunu belirten 15 maddelik mektubunu da papaya gönderdi. Antimos ayrıca *"Papanın gönderdiği misyonerler, doğudaki Ortodoks inancına saldırmak yerine batıdaki heresileri (Batı'daki din karşıtlarını) yola getirirse daha iyi olur."* diyerek papanın mektubunun kaçınılması gereken bir baş belası olduğunu belirtti.

Papaya Gönderilen Hediyeler

Ferrieri İstanbul'a gelişinde beraberinde padişah Abdülmecit'e takdim edilmesi için bir takım hediyeler de getirmişti. Bunlar arasında mozayikten yapılmış ve üçayağı olan bir tabla, papalığın basımhanesinde yapılmış basma resimler mecmuası gibi hediyeler bulunmaktaydı. Bu hediyeler Sultan Abdülmecit'i sevindirdiğinden papaya verilmesi için Ferrieri'ye de bir takım hediyeler verilmişti. Ferrieri Roma'da papaya bu hediyeleri takdim ettiğinde papa çok memnun kalmış ve İstanbul'a bir teşekkür mektubu göndermiştir. Papalıkla insani bir havada geçen bu süreçle birlikte Papalığın Osmanlı Hristiyanları ile ilgili yapmak istediği düzenlemeler ve Osmanlı'dan habersiz bir takım teşebbüslerde bulunması gergin bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Osmanlı İle Gergin Süreçler

Ferrieri İstanbul'da bulunduğu müddet boyunca görüştüğü kişilerden biri de Katolik Ermenilerin ruhani lideri olan Hasun Efendi idi. Ferrieri'nin Hasun'la görüşmelerindeki en önemli mesele Katolik Ermenilerin cemaat yönetiminde Papalığın ağırlığının hangi nokta olacağı meselesi idi. Gelecek yıllarda Osmanlı ile Papalık arasında gergin süreçlerin yaşanmasına neden olacak olan bu mesele Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı Papalık ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Örneğin Sultan Abdülmecit 1851 yılında Papalığın yetkilileri ile ilgili şu iradesini vermek zorunda kalmıştır:

“Piskoposlar buldukları mahallerde Osmanlı Devleti’nin Katolik tebaasının reisi olduklarından bunların seçimlerinin yalnız papazlar ile Roma’ya bırakılması kesinlikle münasip değildir. Yeni atanmış olan piskoposların memuriyet yerlerine gidebilmeleri için berat (resmi belge) talep edilmektedir. Bu piskoposların kişiliklerine ve papanın piskopos tayininde ayınce olan hukukuna bir diyecek yoktur. Ancak piskoposlar mezhep reisine olan ruhani bağılıklarından başka milletin dinî işlerini yerine getirmekle de yükümlüdürler. Onların dinî görevleri yerine getirmeleri, bir anlamda Osmanlı memurluğunu da ifade ettiğinden devletin öncelikle bu kişilerin ne fikir ve mizaçta adam olduklarını bilmesi gerekir...”¹

Tarihin çapraz ve karşılaştırılmalı yorumlanmasının zorunluluğu

Papalığın 19. yüzyıldaki Osmanlılarla olan ilişkileri Fransa, İspanya, Avusturya ve İtalya gibi ülkelerden daha iyi olduğu söylenebilir. Çünkü Fransa Papanın piskoposlarını ülkesinden kovmuş kimi zaman papaları sürgüne göndermişti. İspanya Papalık mülklerini devlet mülküne geçirmişti. İtalya 1848 ve 1870 yıllarında Vatikan’ı işgal etmişti. Avusturya ise papalıkla yaptığı anlaşmaları iptal etmişti. Yukarıdaki Katolik ülkelerle Papalığın yaşadığı problemler Osmanlı ile yaşanmamış olmasına karşın 1867 yılında papalığın yayınladığı Reversurus Nizamnamesi nedeniyle Osmanlı ile Papalık arasında çok gergin süreçler yaşanmıştır. Papanın bu nizamname ile amaçladığı en önemli mesele Doğudaki Süryani, Melkit, Keldani ve Katolik Ermeni gibi grupların Patrik seçimlerine müdahale etmek istemesiydi. Ancak bu Hristiyan milletler kendilerinin Fransa’daki bir Katolik gibi olmadıklarını, hesap verecekleri makamın ise Papalık değil Osmanlı olduğunu belirtiyordu. Yani patriklerini kendi meclislerinde seçecekler, atamasını ise padişah yapacaktı. Papalık bu kiliselerle ilgili müdahalece tutumundan vazgeçmeyince Âli Paşa şu cümlelerini sarf etmekten geri kalmayacaktı:

“Katolik dinine papanın hata yapmaması gibi yeni bir inanç koymak için ruhani bir genel meclis üyeleri arasında bulunan Fransa ve bütün Hristiyanlık âleminin en muktedir piskoposları bu inancı reddediyorlar. Katolik bir devlet olan İtalya, Papalık hükümetini zabt ediyor. Avusturya, Papalık makamıyla yapmış olduğu mukaveleleri feshediyor. İspanya, ruhban heyetine ait araziye miri emlakına dâhil ediyor. Katolik hükümetlerce bile tanınmayan

---

¹ BOA, İ. HR., 78/3815, 2. varak.

bir makamın (Papalığın) gayrimeşru müdahalesini yalnız biz Müslümanlar kabul edersek çok garip olur.”²

Yukarıdaki örneklere bakarak şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz. Papalığın Avrupa ülkelerine kıyasla Osmanlılarla olan ilişkilerinin güzel bir şekilde geçtiğini görmemek nasıl bir insafsızlıksa, Papalıkla karşılıklı hediyeleşmeler ön planda tutularak Osmanlının hukukunu korumak için Papalığa karşı verdiği mücadeleleri ve gergin süreçleri atlamak da bir metodoloji eksikliğidir. Maalesef günümüzde papalıkla ilgili yapılan değerlendirmelerde hep bu iki yanlış ön plana çıkmaktadır. Bunu başka bir örnekle de izah edebiliriz. Örneğin İslam’la ilgili bir fıkhi meselede bazen çok farklı fikirler ortaya atılmış olabilir. Bu hükümlerden birçoğu birbirine benzediğinden genel bir sonuç çıkarılabilir. Bununla birlikte farklı görüşleri ifade eden bir iki *şaz* (diğer fikirlerin tersine ve aykırı) hüküm olabilir. İşte bu *şaz* hükmü baz alarak büyük fotoğrafı görmemek yapılan en büyük yanılgıdır. Çünkü fotoğrafta bütünü yakalamak gerekir. Bunun için öncelikle ne görmek istediğimiz değil, neyin gözüktüğünü anlamamız gerekir. Bizim göreceğimiz en net fotoğraf bu olacaktır. Osmanlı papalık ilişkilerini de (özellikle 19. yüzyıl) aynı bütünsel bakışla irdelemek gerekir. On binlerce belgeden birkaç yüz tanesi karşılıklı hediyeleşmeler ve taltiflerle ilgili, diğerleri ise ihtilafli meseleleri ortaya koyuyorsa ilişkileri tek bir tarafa kaydırmak en büyük metodoloji eksikliğidir. Bununla ilgili son bir örnek verecek olursak; 1860’lı yıllarda Osmanlı toprağı olan Bosna Hersek’te bir isyan hadisesi çıkmıştı. Katolik Ermeni Patriği Hasun Efendi isimli kişi burada yaşayan Katoliklerle irtibata geçerek onların isyana katılmalarını önlemişti. Hatta bu nedenle kendine padişah tarafından birinci dereceden mecredi nişan da takdim edilmişti. Ancak aynı Hasun Efendi Papalık hukukunu Osmanlı hukukunun önüne geçirmeye çalıştığından önce görevinden istifa ettirilmiş ardından da İstanbul’dan Roma’ya 1872’de sürgün edilmiştir. 1879 yılında kendine tekrar patriklik verilmiş ancak Sultan II. Abdülhamit’ten habersiz Roma’da kardinallik payesini elde ettiğinden padişahın tepkisini üzerine çekmiştir. Oldubitti şeklinde cereyan eden bu tavra karşı Papalığa da bir yazı gönderilerek bir açıklama istenilmiştir. İşte Hasun Efendi’ye verilen devlet yüksek nişanını görüp diğer gelişmeleri atlamak tarihin büyük bir yanılgısı olacaktır.

Sonuç olarak, diplomatik ilişkilerin tarihini yorumlamak belgelerin bütününe görmeye mümkün olacaktır. Görmek istediğimiz şeyleri değil, gözükeni tasvir etmeliyiz. Herhalde insafli bir yaklaşım da bu olsa gerekir.

---

² BOA, Y. EE., 91/9.

Selam ve muhabbetle...

Diğer yazımızda Sultan II. Abdülhamit'in Papa XIII. Luis ile olan çok yönlü ilişkilerine ve Türk dostu olarak nitelenen Papa Roncalli'nin iyi niyetli tutumlarına değineceğiz.